

**Szociológia Doktori
Iskola**

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Egyedné Gergely Júlia

Az önkormányzatok lehetőségei a szuburbanizációs folyamatok alakításában

**A szuburbanizációs hatások térbeli megjelenése és a különbségek mögötti
lehetséges okok vizsgálata a Budapesti Agglomeráció példáján**

című doktori értekezéséhez

Témavezető:

Tosics Iván PhD

Budapest, 2014

Szociológia és Társadalompolitika Intézet

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Egyedné Gergely Júlia

**Az önkormányzatok lehetőségei a szuburbanizációs folyamatok
alakításában**

A szuburbanizációs hatások térbeli megjelenése és a különbségek mögötti lehetséges
okok vizsgálata a Budapesti Agglomeráció példáján

című PhD értekezéséhez

Témavezető:

Tosics Iván PhD

Tartalomjegyzék

1.	KUTATÁSI ELŐZMÉNYEK ÉS A TÉMA INDOKLÁSA	5
1.1.	KUTATÁSI ELŐZMÉNYEK	5
1.2.	A KUTATÁS TÁRGYA.....	6
1.3.	A KUTATÁS RELEVANCIÁJA	7
1.4.	ELMÉLETI HÁTTÉR.....	9
2.	FELHASZNÁLT MÓDSZEREK	10
2.1.	ADATOK.....	11
2.2.	HIPOTÉZISEK, KUTATÁSI KÉRDÉSEK ÉS MÓDSZEREK.....	11
2.3.	A KUTATÁS MENETE	13
3.	AZ ÉRTEKEZÉS EREDMÉNYEI.....	18
3.1.	SZUBURBANIZÁCIÓS FOLYAMATOK A BUDAPESTI AGGLOMERÁCIÓBAN	18
3.2.	A SZUBURBANIZÁCIÓS FOLYAMATOK TELEPÜLÉSENKÉNT ELTÉRŐ HATÁSA MÖGÖTTI OKOK	19
3.3.	A KORSZAKVÁLTÁS EGYES OKAI ÉS JELLEMZŐI.....	20
4.	FŐBB HIVATKOZÁSOK.....	23
5.	A TÉMAKÖRREL KAPCSOLATOS SAJÁT PUBLIKÁCIÓK ÉS KONFERENCIA ELŐADÁSOK	25

1. KUTATÁSI ELŐZMÉNYEK ÉS A TÉMA INDOKLÁSA

1.1. KUTATÁSI ELŐZMÉNYEK

Budapest vonzáskörzete több évtizede a nagy társadalmi változások terepe. Az utóbbi bő húsz évben, a rendszerváltás óta, különösen jelentős társadalmi és gazdasági folyamatok zajlottak, zajlanak az övezetben. E korszak egyik meghatározó jelensége a főként Budapestről érkező lakossági és gazdasági letelepedés, amely nem egységesen érintette az egyes településeket, és amely nagymértékben megváltoztatta valamennyi agglomerációs település életét. Az, hogy a különböző településeket különböző mértékben érte el a letelepedési hullám több tényezőnek köszönhető. Ilyen tényezők például a történelmi, több évtizedre visszavezethető sajátosságok, a földrajzi elhelyezkedés, vagy a településvezetők szuburbanizációs folyamatokra reagáló stratégiái.

Az e tanulmányban bemutatott kutatás, az eltérő településnövekedés számos lehetséges oka és befolyásoló tényezője közül a településvezetők stratégiáira, döntéseire, az önkormányzatok szerepére fókuszál.

PhD kutatásom előzménye egyetemi szakdolgozatom, amely a budapesti agglomeráció települései közötti szegregáció alakulásáról szólt. Az akkori kutatás, és annak eredményei további vizsgálódásra ösztönöztek a terület dinamikus fejlődése, folyamatos változása miatt. Akkori dolgozatomban az utolsó két évtized (az 1980-2001 közötti időszak) társadalmi változásaival foglalkoztam, mostani elemzésemben megpróbálok ennél tovább menni. Vizsgálatomat egyrészt kiterjesztem az azóta eltelt bő egy évtizeddel, másrészt foglalkozom az előzményekkel, azaz a nyolcvanas éveket megelőző hosszabb időszakokkal, valamint megközelítésemet áteszem az önkormányzati oldalra. Jelen kutatásomban már nem csak leíró módon mutatom be a budapesti agglomerációt, hanem magyarázatokat is próbálok keresni a településekre való beköltözések eltérő intenzitására és jellegére, valamint a területen fennálló egyenlőtlenségekre. Kutatásomban elsősorban az önkormányzatok szerepét vizsgálom, a településvezetők szuburbanizációs folyamatokat befolyásoló döntéseit, lehetőségeit kutatom.

A terület különböző aspektusait több hazai neves településkutató is kutatta és kutatja, így szerencsés helyzetben vagyok, hiszen bőven akad szakirodalom a témában, ráadásul ezen a folyamatosan

formálódó területen mindig van mit (újat) kutatni. Jelen tanulmány azzal járulhat hozzá az eddigi eredményekhez, hogy új, a korábbiakat kiegészítő, továbbgondoló ismereteket adhat a budapesti agglomeráció szuburbanizációs korszakáról, elsősorban az önkormányzatok szerepéről – a szuburbanizációs hatásokat befolyásoló elméleti és gyakorlati döntéshozói eszközök bemutatásával. Az aktuális tendenciák feltérképezése mellett az idáig vezető utat is felvázolja, a mai összetett helyzet kialakulása mögötti lehetséges okokat egymással összevetve, a helyi döntéshozók szerepét kiemelve vizsgálja.

1.2. A KUTATÁS TÁRGYA

A tanulmányban bemutatott kutatás tehát a budapesti agglomeráció társadalmi-gazdasági szerkezetének időbeli alakulásával, a települések növekedésével, a területi különbségek mögött fellelhető okokkal, elsősorban az önkormányzatok szerepével foglalkozik.

A kutatás egyik célja az agglomerációs települések elmúlt húsz évbéli növekedése közötti egyenlőtlenség megragadása, másik célja pedig az annak alakulásában szerepet játszó okok felderítése. Az okok keresésében az elsődleges kutatási terep a települési önkormányzatok világa, azok lehetséges stratégiáinak megismerése, azaz annak kutatása, hogy a településekre való beköltözések mértéke mennyiben múlt, múlhatott a vezetők tudatos döntésein, és mennyiben alakult spontán módon (vagy legalábbis a települések döntéshozóinak akaratától függetlenül). A települések vezetői rendelkeztek-e, és ha igen, milyen lehetőségekkel rendelkeztek a szuburbanizációs hatások irányítására, milyen mozgásterük, eszközeik voltak, ezeket mennyire tudták használni, ezekben mennyire voltak sikeresek.

A kutatás foglalkozik az agglomerációs települések „előtörténetével” is, azzal tehát, hogy a szuburbanizációs korszak eltérő településfejlődése hogyan kapcsolódik az azt megelőző időszak eseményeihez. A kutatás röviden kitér továbbá az agglomerációs települések mai helyzetére is, annak vizsgálatára, milyen helyzetben vannak ma az agglomerációs települések, hol tart ma Budapest és agglomerációja a városfejlődés folyamatában, valóban lezárulóban van-e a szuburbanizáció korszaka, és ha igen, milyen szerepe van ebben a helyi vezetésnek.

A kiemelten vizsgált időintervallum az elmúlt valamivel több, mint húsz év, azaz a „modernkori” szuburbanizáció korszaka, de az elemzés kitér az ezt megelőző, idáig vezető évtizedekre, illetve a

legfrissebb eseményekre is. A vizsgálat a hivatalosan lehatárolt agglomerációs gyűrű valamennyi településére kiterjed, de sok esetben egész Pest megyével is foglalkozik.

1.3. A KUTATÁS RELEVANCIÁJA

Budapest Magyarország fővárosa, az ország messze legnépesebb és legbefolyásosabb települése, így a körülötte kialakuló térségnek is fontos, országos, sőt európai jelentősége van.

A szakirodalom egyetért abban, hogy az utóbbi bő két évtizedben szuburbanizációs folyamatok zajlottak a fővárosi agglomeráció területén (Csanádi-Csizmady, 2002, Gerőházi-Szabó-Tosics, 2002, Szirmai, 2004). Az elérhető adatokból (pl. a KSH éves településsoros adataiból) úgy tűnik azonban, és egyre több tanulmány is azt feltételezi, hogy mára lezárulóban van ez a korszak (Ongjerth 2002, Kovács 2006, Csanádi et al, 2009, Szirmai 2011, Váradi-Hamar-Koós 2012, Kovács-Tosics, 2014). Az utóbbi években visszaesett a korábban jellemző tömeges kiköltözés a fővárosból az azt körülvevő falvakba és városokba, miközben egyes agglomerációs településekről megindult a visszaköltözés a fővárosba. A korszak változása aktualitást ad a visszatekintésre és a korszakot jellemző folyamatok át- és újragondolására, az okok újabb vizsgálatára, illetve a korszakváltás megfigyelésére.

A budapesti agglomeráció szuburbanizációs korszakának, illetve az övezet társadalmi-gazdasági átalakulásának egyik legérdekesebb jellemzője a települések egymástól nagyon eltérő változása, amely jelentős részben az eltérő betelepedési intenzitásnak volt köszönhető, és amellyel számos tanulmány (Dövényi-Kovács 1999, Váradi 1999, Csanádi-Csizmady 2002, Tímár 2005, Szirmai 2007, Szirmai 2009) is foglalkozott az utóbbi években. Mind a lakossági, mind a gazdasági letelepedés különbözően érintette ugyanis az övezet egyes településeit.

A lakossági beköltözések tekintetében egyrészt egymás mellett feküdtek a „felkapott” és az inkább „elkerült” városok és falvak, másrészt jellemző volt az újonnan betelepülők lakóhely választásának célirányos volta, azaz bizonyos településekre jellemzően inkább magasabb, míg más településekre jellemzően inkább alacsonyabb státuszú új lakók érkeztek (Csanádi-Ladányi, 1992).

A lakossági lakóhelyváltoztatások mellett az egyéb funkciók áttelepülése szintén fontos része a szuburbanizációs folyamatnak. Az új gazdasági egységek megjelenése jelentősen befolyásolja az

egyres települések életét, módosítva annak jellemzőit, lehetőségeit, illetve a teljes övezet társadalmi-gazdasági szerkezetét. A vállalatok, vállalkozások székhelyválasztása, a lakossági kiköltözéshez hasonlóan változatos képet mutatott: az agglomerációs övezetben egymás mellett feküdtek a jó vállalkozásvonzó képességgel rendelkező területek, és azok, amelyeket elkerült a gazdasági fellendülés.

A budapesti agglomeráció települései tehát különböző mértékben vonzották a betelepülési vágyókat, így különböző mértékben növekedtek az elmúlt évtizedekben.

Jelen kutatás a fent bemutatott különbségek lehetséges okai közül az önkormányzatok szerepét vizsgálja közelebbről. Az agglomerációba való lakossági és gazdasági beköltözési hullámra, a szuburbanizáció folyamatára ugyanis reagál(hat)tak a települések vezetői is. A folyamat mindenképpen jelentős hatással lehetett az egyes települések életére, így nem mindegy, az hogyan, milyen ütemben, milyen módon zajlott. A településvezetők elképzeléseket fogalmazhattak meg, stratégiákat dolgozhattak ki a folyamat irányítására, kézben tartására, a beköltözések ösztönzésére vagy éppen hátrítására. Eltérő lehetett azonban az egyes önkormányzatok beköltözésekkel szembeni vélekedése, feltehető, hogy azok nem egyforma mértékben akarták, és adottságaikhoz mérten tudták vonzani a lakókat és az egyéb funkciókat, illetve nem volt egyforma a betelepülésekkel kapcsolatos stratégiájuk eredményessége sem.

Az agglomerációk szuburbanizációs korszakának elemzésekor a ritkábban vizsgált területek közé tartozik (pl. Tosics 1998, Gerőházi-Szabó-Tosics 2002, Tosics-Ravetz, 2011, Kovács-Tosics, 2014) a döntéshozók világa, az önkormányzatok tudatos „hozzájárulása” a folyamatok alakulásához. A budapesti agglomeráció társadalmának, gazdaságának kutatása nagyon is aktuális feladat. Az utóbbi évtizedek változásainak (szuburbanizációs folyamatok) vizsgálata, valamint a legújabb tendenciák (lassuló szuburbanizáció, gazdasági válság, új önkormányzati rendszer) elemzése segíthet megérteni a jelenlegi, és előrevetíteni a jövőben várható folyamatokat, az önkormányzatok szerepének feltérképezése pedig segítséget nyújthat a mögöttes okok egy részének megértésében, illetve a települések jövőbeli lehetőségeinek, működőképes stratégiáinak meghatározásában.

1.4. ELMÉLETI HÁTTÉR

A dolgozat két fő elméleti keretben próbálja a kutatási kérdéseket elhelyezni. A budapesti agglomeráció elmúlt húsz évbéli növekedésének, jelenlegi korszakának, illetve a korszakváltás egyes okainak megismerésében a városfejlődési modellek – különös tekintettel a szuburbanizációs fázisra – adnak segítséget és kiindulási alapot. A városfejlődés elméleti hátterének bemutatása továbbá abban is segíthet, hogy láthassuk, milyen helyzettel, jelenségekkel találták szemben magukat a települések vezetői a kilencvenes évek elején, a szuburbanizációs korszak kezdetén, illetve milyen hatások érték a településeket ezt követően.

A településvezetők lehetőségeinek, mozgásterének, eszközkészletének kutatásában a regionális tudományok, a területi fejlődés, a településfejlesztés, valamint a településirányítás tényezőinek elméleti megfontolásai segíthetnek, illetve a kutatáshoz át kell tekinteni a települési döntéshozás rendszerét, eszközkészletét, valamint a vonatkozó szabályozási hátteret is.

A tanulmány urbanizációs elméleteket bemutató fejezete előbb az ökológiai vagy evolúciós megközelítést alkalmazó városfejlődési modelleket, majd a historicista vagy történeti megközelítést alkalmazó elméletet (Ladányi-Szelényi, 1997, Tosics, 1998, Tosics-Gerőházi-Zsámboki, 2000) tekinti át. Előbbiben helyet kap Peter Hall hatfázisos modellje, Leo van den Berg négyfázisos modellje, illetve Enyedi György, szintén négy korszakot elkülönítő városfejlődési modellje. A fentiek bemutatása után a klasszikus elméletek újragondolása következik, amely a téma kutatóinak legújabb, a korábbiakat kiegészítő, továbbgondoló meglátásait, elméleteit tartalmazza. Itt kapnak helyet többek között Castells (Pintér, 2000), Sassen (Sassen, 1994), vagy Enyedi György (Enyedi, 1993, Enyedi, 2012) új meglátásai.

Az urbanizációs elméletek áttekintése után olvasható a szuburbanizációs fázis jellemzőinek bővebb bemutatása, a téma szakértői ugyanis általában egyetértenek abban, hogy Budapesten és környékén a rendszerváltás után szuburbanizációs folyamatok indultak el, így a hazai városfejlődés elemzésénél ezt kell alapul vennünk.

A szuburbanizációs korszak általános bemutatása után a korszak hazai sajátosságainak bemutatása következik. Összességében úgy tűnik, sok tekintetben eltér a hazai városfejlődés a nyugaton megfigyelt vagy a globálisnak gondolt tendenciáktól, az azonban bátran kijelenthető, hogy

Budapest és agglomerációja szuburbanizációs városfejlődési szakaszba lépett az 1990-es évek elején, ami új helyzetet jelentett mind a főváros, mind az azt körülvevő települések életében – utóbbiakat új fejlődési, növekedési pályára állítva, azok vezetői számára új helyzetet, új lehetőségeket és új problémákat teremtve.

A tanulmány külön foglalkozik a regionális politika, a helyi irányítás és a területi fejlődés témáival. Ezekben kaptak helyet a településpolitika, a településtervezés és településfejlesztés elméleti megfontolásai (Rechnitzer-Smahó, 2011, Lados, 2009, Kocsis, 2009, Csanádi et al, 2010), a területrendszer és a területi tőke elméletei, (Lackó, 2009), illetve az önkormányzatok eszközkészletének, mozgásterének rövid bemutatása, valamint a mindennek keretet adó szabályozások.

Egy-egy település életét, fejlődését ugyanis nagymértékben meghatározzák annak sajátosságai (területi tőke), annak vezetése (helyi politika), illetve az állami beleszólás (szabályozások). A szuburbanizációs folyamatok településenként eltérő alakulása (majd később akár lezárulása), valamint a lakosság- és vállalkozásvonzó képesség eltérő erőssége így mindenképpen függ(het) a településirányítástól (is), annak működésétől, szemléletétől, az erre a területre kidolgozott (vagy éppen nem kidolgozott) fejlesztési és egyéb stratégiájától.

2. FELHASZNÁLT MÓDSZEREK

A kutatás kvantitatív és kvalitatív módszerekkel próbálja felderíteni, hogy (1) milyen szuburbanizációs hatások érték az agglomerációs településeket, illetve (2) milyen lehetőségekkel rendelkeztek és éltek az önkormányzatok döntéshozói, milyen mozgásterük, eszközeik voltak a szuburbanizációs hatások irányítására, ezeket mennyire tudták használni, és ezekben mennyire voltak sikeresek.

A kutatás két fő módszertani eszközt használ, ezek: a hozzáférhető statisztikai adatok másodelemzése (kvantitatív módszer), illetve az esettanulmányok készítése (kvalitatív módszer).

2.1. ADATOK

A kutatás kvantitatív részében több, különböző adatforrásból származó adatsor szerepel, amelyek, mivel teljes körűek, azaz nem mintavételen alapulnak – a korlátokat szem előtt tartva – összevethetőek egymással, kezelhetőek együttesen. Az adatok legfőbb forrása a T-STAR adatbázis (a KSH éves bontású településstatisztikai adatai), de szerepelnek még adatok a Magyar Államkincstár (MÁK), a Nemzeti Munkaügyi Hivatal (NMH), a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV), a GeoX, a CORINE, a Cdata Kft, a GKIE NET Kft valamint a Magyar Közút Nonprofit ZRT adatbázisaiból is. A fenti adatbázisokban minden esetben éves, településszintű adatok találhatóak, amelyek kötelező adatközlésből (KSH), kötelező adatrögzítésből (MÁK, NMH, NAV), vagy elemzések céljából gyűjtött adatokból (GeoX, CORINE, Cdata Kft, GKIE NET Kft, Magyar Közút Nonprofit ZRT) származnak. A tanulmányban szereplő adatelemzések az SPSS programcsomag segítségével, a grafikonok az Excel programmal, a térképek a MapInfo Professional programcsomaggal készültek.

A kutatás kvalitatív részében négy kiválasztott agglomerációs település esettanulmányoszerű feldolgozása és bemutatása szerepel. Az adatok ebben az esetben több forrásból származnak, ezek:

- személyes interjúk: vezetőkkel, illetve az adott települést jól ismerő, a vezetésre rálátó személyekkel készült szakértői, félig strukturált személyes interjúk
- terepmunka, résztvevő megfigyelés: a település „feltérképezése”, megismerése többszöri személyes bejárás során, illetve fényképes dokumentáció-készítés, a településre jellemző utcaképek rögzítése
- sajtó- és egyéb írott anyagok elemzése: stratégiák, kéziratok, tanulmányok, képviselő-testületi ülések jegyzőkönyvei, településrendezési tervek, hivatalos települési honlapok, helyi újságok és egyéb, a településsel kapcsolatos sajtóanyagok feldolgozása.

2.2. HIPOTÉZISEK, KUTATÁSI KÉRDÉSEK ÉS MÓDSZEREK

A kutatás elsősorban arra keresi a választ, hogy az 1990-es évek eleje óta eltelt időszakban hogyan hatott a szuburbanizáció folyamata a budapesti agglomeráció egyes településeire, milyen különbségek, egyenlőtlenségek fedezhetőek fel a területen, és ezek mögött milyen okok

húzódhatnak. Az okok keresésében a dolgozat elsősorban az önkormányzati oldalt kutatja, azt vizsgálja, milyen szerepe volt/lehetett a településvezetésnek a szuburbanizációs folyamatok alakulásában. A kutatás kitér az agglomerációs települések „előtörténetére”, azaz az 1990-es évek előtti településfejlődési folyamatokra is.

A vizsgálat kutatási kérdései, illetve hipotézisei:

Kutatási kérdés 1: Mitől függ, hogy egy adott településre hogyan, milyen mértékben hatott az elmúlt két évtizedben a szuburbanizáció folyamata? Milyen okok állhatnak a mögött, hogy a települések nem egyformán fogadták a beköltözni vágyókat?

Hipotézis 1.1: Az, hogy egy településre milyen mértékben hatott a szuburbanizáció folyamata, legerősebben a földrajzi adottságoktól (a település fekvése), és a Budapestre való közlekedési lehetőségektől függött. Minél közelebb van egy agglomerációs település a fővároshoz, annál népszerűbb volt a Budapestről kiköltözni vágyók körében, így annál több beköltözőt tudott fogadni.

Hipotézis 1.2: Az, hogy egy településre milyen mértékben hatott a szuburbanizáció folyamata, jelentős mértékben függött a helyi vezetés beköltözőkkel szembeni stratégiájától. Nem mindegy, hogy a helyi döntéshozók rendelkeztek-e erre vonatkozó stratégiával, és ha igen, azok mennyire voltak részletesek, mennyire voltak megalapozottak.

Kutatási kérdés 2: Hogyan tudták befolyásolni a településvezetők a településükre történő beköltözés, illetve az onnan történő elköltözés mértékét? Milyen eszközök voltak a településvezetők kezében arra, hogy befolyásolják, irányítsák a szuburbanizációs hatásokat? Voltak-e települési stratégiák a lakosság szám és/vagy a gazdasági társaságok számának növelésére vagy éppen visszafogására? Milyen stratégiáik és lehetőségeik voltak az egyes településvezetőknek? Mennyire sikeresek a települési stratégiák?

Hipotézis 2.1: A települések vezetői elsősorban az infrastrukturális és az intézményi fejlesztésekkel tudták ösztönözni a beköltözéseket. Feltehető, hogy a települések döntéshozói rendelkeztek többé-kevésbé kidolgozott stratégiákkal a beköltözések támogatására, amelyekben kiemelt szerepet kaptak a beruházások és fejlesztések, a

beköltözők igényeinek való megfelelés elérésére. Feltehetően minél fejlettebb egy település (infrastruktúráját és intézményi ellátottságát illetően), annál több beköltözőt képes vonzani.

Hipotézis 2.2: A települések vezetőinek sikeressége a beköltözések támogatásában nagymértékben függött a döntéshozók attitűdjétől. Feltehető, hogy a településvezetők rendelkezésére álló lehetséges eszközök megtalálása, kiválasztása, sikeres alkalmazása nagymértékben múlt a döntéshozók ügyességén, találékonyságán, rátermettségén.

Kutatási kérdés 3: Hogyan változott az elmúlt két évtizedben a szuburbanizációs folyamat dinamikája? A szuburbanizációs hatások, a szuburbanizációs korszak alatt nem egyforma intenzitással és módon hatottak, az elmúlt két évtized alatt változott a lakosság szemében a népszerű települések köre, a hangsúly a budai oldalról az északkelet pesti oldal fele tolódott. A legutóbbi években ráadásul lassult a folyamatok dinamikája: enyhült az agglomeráció területére történő, fővárosból irányuló beköltözési hullám, erősödött az agglomerációból való ki-/tovább-/visszaköltözési hullám. Habár a témával sokan foglalkoztak már, és léteznek elérhető statisztikák is, azok nem mindig egyértelműek, gyakran csak feltevések következtethetőek belőlük, ráadásul a terület folyamatos változásban van, a folyamatok pedig többnyire csak utólag láthatóak világosan, így a kérdést mindenképpen érdemes újra és újra feltenni, az aktuálisan elérhető adatokkal elemezni.

Hipotézis 3.1: A szuburbanizációs folyamatok lassulásának egyik meghatározó oka a helyi vezetők tudatos, agglomerációba való költözést gátló vagy lassító lépései. A szakirodalomban oly sokszor kifejtett „gazdasági válság”, illetve az urbanizációs elméletekben szereplő telítődés, mint a szuburbanizációt lassító, új korszakot elindító fő tényező mellett vagy helyett a helyi döntéshozók szerepe is fontos tényező lehet. Utóbbi nagymértékben múlik az állami szabályozások alakulásán, ezzel a helyi szint mellett az állami szint is szerepet kap a korszakváltásban.

2.3. A KUTATÁS MENETE

A dolgozat két nagyobb egységből áll: egy kvantitatív leíró részből, illetve egy kvantitatív és kvalitatív módszereket alkalmazó, magyarázatokat kereső részből (a köztük lévő kapcsolatokat, valamint a felhasznált változókat, mutatókat lásd 1. táblázat). Előbbi a szuburbanizálódás

(településnövekedés) mértékét mutatja be, utóbbi okokat, magyarázatokat keres a talált eltérések mögött. Amíg a kvantitatív módszerekkel dolgozó kutatásrész az elérhető adatbázisok segítségével próbálja keresni az okokat, és ezzel közvetve a településvezetők „elméleti” lehetőségeit, addig a kvalitatív kutatásrész néhány tipikus település mélyebb, helyi szintű elemzésével konkrét döntéshozói mechanizmusokat, stratégiákat próbál feltérképezni. Utóbbi azt vizsgálja tehát, hogy a korábban talált „elméleti” lehetőségek a gyakorlatban is megjelentek-e, illetve azt, hogy milyen egyéb eszközök voltak az önkormányzati vezetők kezében, hogyan tudtak ezekkel élni, mennyire voltak sikeresek ezek használatában, illetve hogyan látják mai, jelenlegi helyzetüket.

Az elemzés leíró része a szakirodalom áttekintésével, valamint eloszlásokkal, mutatókkal, illetve táblázatokkal és térképi ábrázolásokkal mutatja be az agglomerációs települések társadalmi-gazdasági helyzetét és annak változását, valamint a szuburbanizációs folyamatok térbeli megjelenését. A két fő időintervallum: az 1990-es évekig tartó időszak és az 1990-es évektől napjainkig tartó időszak. A történelmi előzmények (Beluszky, 1999, Barta-Beluszky, 1999) és az elmúlt két évtized folyamatainak hagyományos módszerekkel történő bemutatása mellett, a felhasznált változók segítségével egy olyan összevont mutató is kialakításra került, amely az 1990-es évek utáni szuburbanizációs hatásokat, a területre való lakossági és gazdasági beköltözések mértékét, azaz a települések növekedését tükrözi, a vizsgált közel húsz évet négy rövidebb időszakra bontva.

Jelen kutatásban szuburbanizációs hatás alatt kifejezetten a növekedés értendő, amely a lakossági és a gazdasági növekedésre is kiterjed – a szuburbanizációs mutató tehát e két területet igyekszik megragadni. Ehhez két változópár bevonása tűnt a legcélravezetőbbnek. Az első változópár a lakossági beköltözéseket a vándorlási különbözettel, a második változópár a gazdasági növekedést a vállalkozások számának változásával méri. A megfelelő változók abszolút és relatív mutatóként is bekerültek a modellbe.

Az összevont mutatóba tehát a következő változók kerültek be:

- vándorlási különbözet,
- 1000 főre jutó vándorlási különbözet,

- új vállalkozások száma,
- új vállalkozások aránya

Az összevont mutatóhoz a fenti változókat előbb összesíteni kellett az egyes intervallumokra, majd azok éves átlagait venni, végül standardizálni. Ezek után, a településnövekedést mérő összevont szuburbanizációs mutató az így átalakított fenti változók összegeként állt elő. A szuburbanizációs mutató minden településhez rendel egy-egy értéket, ami annál nagyobb, minél nagyobb volt az adott település növekedése az adott időszakban.

A településeket, a mutató szerint sorba rendezve, valamennyi időintervallumra kapunk egy-egy növekedés szerinti településsorrendet. A jobb szemléltethetőség kedvéért a településsorrendek alapján minden korszakban öt településcsoport került kialakításra.

A dolgozat – a mutatók elkészítése után – röviden áttekinti a fenti öt csoport agglomerációs megoszlását külön-külön az egyes időszakokban, illetve a teljes időintervallumban. A települések, településcsoportok nyomon követésével kiderül, hogy az ötéves periódusok jól elkülönülnek egymástól, illetve, hogy a települések különböző utakat bejárva jutottak el az 1990-es évektől napjainkig.

A kutatás következő fejezete olyan magyarázó modellt próbál felállítani, amely a korábban kialakított településsorrend (szuburbanizációs-mutató) különbségeit igyekszik különböző változók, változószettek segítségével magyarázni.

Az, hogy egy településre egy adott évben hány ember, család, illetve vállalkozás költözik, sok tényező függvénye lehet. Ezek egyik csoportja, a kutatásban is vizsgált, a befogadó települések önkormányzatai által érzékelhető, esetleg befolyásolható tényezők. Az egyes települések önkormányzatai számára különböző eszközök állhatnak rendelkezésre (pl.: infrastrukturális fejlesztések, az ingatlankínálat bővítése) a folyamat befolyásolására, de vannak olyan adottságok, amiken nem lehet változtatni (pl. földrajzi elhelyezkedés), illetve vannak olyan tényezők, amelyek jellemzően az önkormányzatok ellenőrzésén, befolyásán kívül esnek, bár szorosan az adott településhez kapcsolódnak (pl.: autópálya közelsége, közlekedési lehetőségek a fővárosba).

A kutatásban vizsgált mutatók, lehetséges befolyásoló tényezők a következők:

- 1990 előtti népességnövekedés
- 1990-es évek eleji státusz
- Közlekedési, szállítási lehetőségek
- Infrastruktúra
- Oktatási intézményi ellátottság
- Egészségügyi intézményi ellátottság
- Közművelődési intézményi ellátottság
- Kereskedelmi egységekkel való ellátottság
- Földrajzi elhelyezkedés

A kutatás következő lépése ezek és a korábban megalkotott, a teljes időszakot jellemző szuburbanizációs mutató korrelációs együtthatóinak vizsgálata volt.

Az eredmények alapján három nagyobb csoportba rendezhetőek a növekedéssel összefüggő mutatók. Ezek: az 1990-es évek eleji intézményi ellátottság, a közlekedési lehetőségek, illetve a korábbi népességnövekedés.

A kutatás, a következő lépésben, hasonló módszerekkel vizsgálja a rövidebb időszakokat is. Az elemzés alapján itt is, valamennyi időszakban kimutatható az intézményi ellátottság, illetve Budapest elérhetőségének, és az adott korszak szuburbanizációs mutatójának közepes, vagy annál valamivel gyengébb, de egyértelmű korrelációja. Más a helyzet az 1990 előtti népességnövekedéssel kapcsolatban: minél távolabb kerülünk ugyanis a kezdő, 1990-es időponttól, annál kevésbé meghatározó az azt megelőző népességnövekedés. Az egyes korszakokat külön-külön vizsgálva új elemként kerülnek azonban a növekedéssel összefüggő mutatók csoportjába a státuszt mérő változók. Úgy tűnik, a szuburbanizációs korszak közepétől már befolyásoló tényező lehetett a státusz is, minél jobb volt egy település státusza, annál több beköltöző lakost és vállalkozást fogadott.

Az elemzés következő részében az agglomeráció falvainak és a városainak külön-külön vizsgálata következik. Ez a rész is korrelációs együtthatókkal vizsgálja a lehetséges magyarázó változókat. A településtípus szerinti kettébontásból kiderül, hogy más területeken voltak a hangsúlyok a növekedést befolyásoló tényezőkben. Így – bár ez nem teljesen meglepő – más utakon próbálkozhattak befolyásolni a beköltözéseket a településvezetők, ha kisebb, vagy ha nagyobb

lélekszámú települést irányítottak. A városok vezetői az intézményi fejlesztésekkel és a közlekedési lehetőségek javításával próbálkozhattak kedvezni a lehetséges beköltözőknek, amelyek fontos (bár igen költséges) eszközök, a falvak vezetői azonban elsősorban az elérhetőség javításával, amely jóval nehezebb feladat. Látható az is, hogy a falvak „kötöttebb pályán” mozogtak, amennyiben a korábbi növekedés fontosabb tényező volt esetükben.

Fontos összefüggésekre derült tehát fény a fenti elemzés segítségével, azonban annak kiderítésére, hogy mindezekből mit tudtak, láttak, érzékeltek a települések vezetői, illetve mikkel, hogyan tudtak élni, mikhez voltak eszközeik, összességében a fentiek a gyakorlatban hogyan jeletek meg, továbbá hogy milyen egyéb lehetőségek voltak a kezükben, a kvantitatív kutatást kvalitatív elemzés, esettanulmányok készítése követte. Az elemzés célja egyrészt a szuburbanizációs folyamatok településenként eltérő hatásának további kutatása, másrészt a mögöttes okok, elsősorban a településvezetők lehetséges eszközeinek megismerése.

A korábban kialakított településsorrend alapján, olyan városok és falvak kiválasztása következett, amelyek eltérően fejlődtek a vizsgált közel húsz év alatt. Az esettanulmányszerűen vizsgált települések körének kiválasztásánál cél volt, hogy azok bizonyos szempontok szerint különbözőek, de más szempontok mentén hasonlóak, így egymással összevethetőek legyenek. Végül két-két, térben egymáshoz közeli, de fejlődésben eltérő utat bejáró településpár került az elemzésbe. Az első ilyen pár az agglomeráció nyugati oldalán, a Budapesthez közel fekvő Pilisborosjenő és Üröm lettek. A második ilyen pár a keleti oldalon, a Budapesttől távolabb elhelyezkedő Veresegyház és Vácraátó lettek.

A négy település négy meglehetősen eltérő utat járt be az elmúlt évtizedekben. A települések természetesen nem teljesen egyforma (bár több szempontból hasonló) helyzetből indultak a kilencvenes évek elején, a szuburbanizációs korszak kezdetén, ma azonban – fejlettségüket, lakosság számukat, gazdasági helyzetüket tekintve – egészen máshol tartanak.

A dolgozat részletesen tárgyalja a négy település helyzetét, fejlődését, történetét, különös hangsúlyt fektetve az önkormányzatok működésére, céljaira, stratégiáira.

A dolgozat, az esettanulmányok bemutatása után a Budapesti Agglomeráció mai helyzetének rövid áttekintésével, illetve a lehetséges jövőbeni forgatókönyvek felvázolásával zárul. Ez utóbbi, részben a kvantitatív leíró fejezet eredményein, részben az esettanulmányok tanulságain alapul.

3. AZ ÉRTEKEZÉS EREDMÉNYEI

A tanulmányban bemutatott kutatás a budapesti agglomeráció társadalmi-gazdasági szerkezetének időbeli alakulásával, a települések növekedésével, a területi különbségek mögött fellelhető okokkal, elsősorban az önkormányzatok szerepével foglalkozott. Az ismertetett kutatás legfőbb kitzűzött feladata az agglomerációs önkormányzatok azon eszközeinek vizsgálata volt, amelyekkel hatni tudtak az 1990-es évek elejétől a 2000-res évek második feléig ható szuburbanizációs folyamatokra – azokat erősíteni vagy gyengíteni, érvényesülni hagyni vagy eltéríteni, összességében településük számára előnyös módon alakítani tudták. A kutatás ennek érdekében foglalkozott egyrészt a városfejlődési folyamatokkal általában, és azok hazai jellemzőivel, a közelebbről vizsgált két évtized szuburbanizációs folyamataival, illetve a különböző intézményi szereplők döntéseinek erejével.

3.1. SZUBURBANIZÁCIÓS FOLYAMATOK A BUDAPESTI AGGLOMERÁCIÓBAN

Amint az a kutatás során kiderült, Budapest szuburbanizációs szakasza az 1990-es évek elejétől a 2000-res évek második feléig tartott. A szuburbanizációs hatások, az előzetesen gondoltaknak megfelelően eltérően alakultak az egyes települések, településcsoportok esetében, és eltérően alakultak a korszak egyes rövidebb periódusai alatt.

A kutatás során bebizonyosodott, hogy a területen valóban történt elmozdulás az elmúlt két évtized alatt, a hangsúly a budai oldalról az északkelet pesti oldal felé tolódott. A budai oldalon fekvő legnépszerűbb, legjobb helyzetben lévő települések, mint például Budaörs, Törökbálint, Telki, Budajenő, Nagykovácsi, Solymár vagy Leányfalu veszítettek kezdeti hatalmas lendületükből, és bár továbbra is, még ma is a fejlődő, sokakat vonzó térségek közé tartoznak, felcsatlakoztak, sőt lehagyták őket egyes, elsősorban északkeleten fekvő települések. Utóbbiak közé sorolható Veresegyház, Csomád vagy Szada.

Az eredmények alapján beigazolódott a szuburbanizációs folyamatok dinamikájának lassulása is. Egyértelmű, hogy az utóbbi években mérséklődött az agglomeráció területére való lakossági beköltözés, miközben erősödött a Budapestre történő vissza- / át- / betelepülés. Kiderült az is, hogy a fővárosba irányuló növekvő beköltözési hullám, legalább részben az agglomerációs elvándorlásokból táplálkozik, a beköltözőkön belül pedig jelentős arányt képviselnek a korábban (az utóbbi egy-két évtizedben) éppen Budapestről „menekülő” lakosok. A kutatás így újabb bizonyítékokat adott a szuburbanizációs folyamat lezárulása, vagy legalábbis lassulása tekintetében.

3.2. A SZUBURBANIZÁCIÓS FOLYAMATOK TELEPÜLÉSENKÉNT ELTÉRŐ HATÁSA MÖGÖTTI OKOK

Az elemzés során beigazolódott az a feltevés, amely szerint a Budapesttől vett távolság összefüggésben van azzal, hogy egy adott településre milyen mértékben hatott a szuburbanizáció folyamata. A könnyebben elérhető települések egyértelműen jobb helyzetben voltak a betelepülők fogadását illetően, népszerűbbek voltak a költözni vágyó lakosság, illetve a telephelyet kereső vállalkozások szemében. Maga a földrajzi fekvés azonban nem volt alapvetően meghatározó, ugyanis nem a Budapesthez való térbeli közelség, hanem a fővárosba való eljutás gyorsasága volt inkább meghatározó szempont.

A kvantitatív elemzés alapján kiderült, hogy van még három fontos, a szuburbanizációs hatásokkal összefüggést mutató tényező, ezek pedig a települések 1990-es évek elején jellemző intézményi ellátottsága, a települések státusza, illetve a települések korábbi, 1990 előtti növekedése. Mindebből az következik, hogy a települések történeti fejlődése során 1990-re elért fejlettsége, helyzete, meghatározta azok további lehetőségeit, azaz a jobb pozícióban lévő települések növekedésének, további fejlődésének volt a legnagyobb a valószínűsége.

Habár elsöre úgy tűnhet, hogy a szuburbanizációs hatások e befolyásoló tényezői nem, vagy legalábbis nagyon nehezen változtathatóak, az esettanulmányokból kiderült, hogy léteztek a települések vezetőinek kezében olyan eszközök, amelyekkel – korlátozott mértékben, de mégis – hatással tudtak lenni a szuburbanizációs folyamatokra.

A legfontosabb ilyen vezetői eszközök a telekpolitika és az intézményi- valamint az infrastruktúrafejlesztés.

A tapasztalatok alapján a lehetséges helyi eszközök felkutatásában, illetve azok sikeres használatában döntő szerepe volt a településvezetés attitűdjének, amelynek legfőbb elemei:

- A településvezetés tudatossága
- A településvezetés együttműködési képessége
- A településvezetés kapcsolati hálójának kiterjedtsége, annak használni tudása
- A településvezetés „bátorsága”
- A településvezetés kreativitása

A tanulmány következtetése tehát, hogy, habár a települések fejlődési útját a Budapestre való közlekedési lehetőségek, valamint az 1990-es évek eleji helyzet jelentősen befolyásolták, a településvezetők, saját stratégiáikkal – elsősorban a telekpolitikán és az intézményi-, valamint az infrastruktúrafejlesztésen keresztül – képesek voltak / lehettek változtatni azon.

A vizsgálat alapján összességében úgy tűnik, a települések döntéshozóinak, illetve a vezetés településfejlesztési stratégiáinak kiemelt szerepük volt a szuburbanizációs hatások alakításában.

A kutatás során kiderült, hogy a betelepülésekkel kapcsolatos településvezetési stratégiák nagymértékben különböztek egymástól, nem csak céljukat, eszközeiket, lehetőségeiket tekintve, de kidolgozottságukban, átgondoltságukban, távlatukban, részletességükben is. Ez a jelentős különbség visszaköszött a sikeresség területén is. Fontos megállapítása ugyanakkor a tanulmánynak, hogy az önkormányzati vezetők alapvetően nem azzal kapcsolatban fogalmaztak meg stratégiákat, hogy akarnak-e vagy hogyan tudnának új beköltözőket, illetve vállalkozásokat vonzani, hanem azzal, hogy településük hogyan tudna a legjobban fejlődni – elsősorban infrastrukturálisan. Ezen stratégiák kidolgozása során jutottak arra a következtetésre, hogy jó eszköz lehet erre a lakosság, majd a vállalkozások csalogatása, befogadása.

3.3. A KORSZAKVÁLTÁS EGYES OKAI ÉS JELLEMZŐI

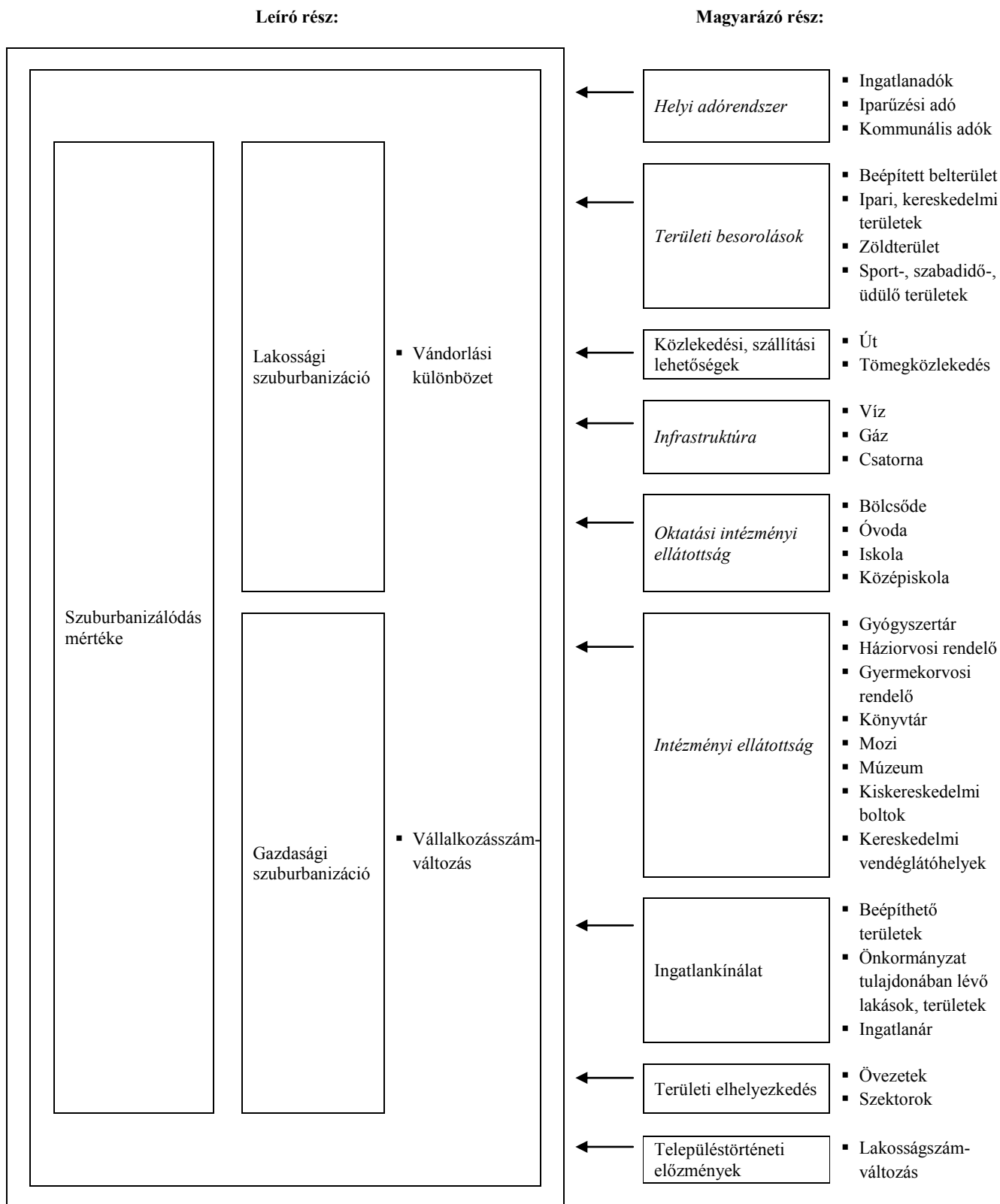
A településvezetés tehát befolyásolni tudta a szuburbanizációs folyamatokat, de a vezetés lehetséges eszközeit, illetve mozgásterét nagymértékben meghatározták az adottságok (pl.: Budapest elérési lehetőségei, 1990-es évek eleji helyzet), a helyi vezetés milyensége (vezetői attitűdök, hozzáállás), valamint a felsőbb vezetés, az állami szabályozás is.

A kutatásból, illetve a történelmi előzmények és az elméleti háttér áttekintéséből következik még egy fontos megállapítás, az ugyanis, hogy a városfejlődési szakaszok határai sokszor tudatos, állami és helyi szintű döntések következményei, nem csupán „a természetes városfejlődés” eredményei.

Érdekes megjegyezni, hogy, ahogyan korábban az agglomerációs településekre való kiköltözés, úgy az utóbbi néhány évben a Budapestre való visszaköltözés is kettős képet mutat. A szuburbanizációs ciklusban megfigyelt, fővárosból irányuló, (klasszikus) jóléti és (kényszer jellegű) megélhetési kiköltözések „mintájára”, a most kezdődő reurbanizációs ciklusban is elkülöníthetőek a (klasszikus) visszavágyásból és a (kényszer jellegű) romló anyagi helyzetből eredő visszaköltözések.

A vizsgálat során kiderült, hogy a budapesti agglomeráció új korszak előtt áll. Részben azért, mert a korábban jellemző (szuburbanizációs) folyamatok megszűnőben, átalakulóban vannak, helyettük újfajta folyamatok kezdenek kibontakozni, részben azért, mert olyan új, központi szabályozások léptek életbe, amelyek alapvetően változtatják meg a települések életét, az önkormányzatok lehetőségeit és eszközeit. Mindezek új helyzet elé állítják a településvezetőket is, akiknek így új stratégiákat kell kidolgozniuk és új kihívásokkal kell szembenézniük.

1. táblázat: A kutatás leíró és magyarázó része, illetve a köztük lévő kapcsolat (dimenziók, mellettük a mérésükre felhasznált változók)

4. FŐBB HIVATKOZÁSOK

- Barta Györgyi–Beluszky Pál [1999]: Előzetes megjegyzések a nagyvárosok és agglomerációjuk kapcsolatáról. In.: Barta Györgyi–Beluszky Pál (szerk.): Társadalmi-gazdasági átalakulás a budapesti agglomerációban. Regionális Kutatási Alapítvány, Budapest, pp. 11-25.
- Beluszky Pál [1999]: A budapesti agglomeráció kialakulása. In.: Barta Györgyi–Beluszky Pál (szerk.): Társadalmi-gazdasági átalakulás a budapesti agglomerációban. Regionális Kutatási Alapítvány, Budapest, pp. 27-68.
- Csanádi Gábor–Csizmady Adrienne [2002]: Szuburbanizáció és társadalom. Tér és Társadalom, XVI. évf. 3: pp. 27-55.
- Csanádi Gábor–Ladányi János [1992]: Budapest térbeni-társadalmi szerkezetének változásai. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Csanádi Gábor–Csizmady Adrienne–Kőszeghy Lea–Tomay Kyra [2009]: Társadalom – Tér – Szerkezet. ELTE TáTK, VRKK, Budapest
- Csanádi Gábor–Csizmady Adrienne–Kocsis János Balázs–Kőszeghy Lea–Tomay Kyra [2010]: Város Tervező Társadalom. SÍK Kiadó, Budapest
- Enyedi György [1993]: Társadalmi-területi egyenlőtlenségek és területi politika Magyarországon. In.: Enyedi György (szerk.): Társadalmi-területi egyenlőtlenségek Magyarországon. KJK, Budapest
- Enyedi György [2012]: Városi világ. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Gerőházi Éva–Szabó Júlia–Tosics Iván [2002]: A szuburbanizáció jelensége és a budapesti agglomeráció. Kézirat, Városkutatás Kft., Budapest
- Kocsis János Balázs [2009]: Városfejlesztés és városfejlődés Budapesten. 1930-1985. Gondolat Kiadó, Budapest
- Kok Herman-Kovács Zoltán [1999]: The process of suburbanization in the agglomeration of Budapest. Netherlands journal of housing and the built environment. Vol. 14, pp. 119-141.
- Kovács Zoltán–Tosics Iván [2014]: Urban sprawl on the Danube: The impacts of suburbanization in Budapest. In.: Stanilov–Sykora (eds): Confronting suburbanisation: patterns, processes, and management of urban decentralization in post-socialist central and eastern Europe. Studies in urban and social change. Blackwell publishing

- Lackó László [2009]: A területi fejlődés egységes értelmezése. In.: Lengyel Imre–Rechnitzer János (szerk.): A regionális tudomány két évtizede Magyarországon. Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 27-38.
- Ladányi János–Szelényi Iván [1997]: Szuburbanizáció és gettósodás. Kritika, 1997, 7. pp. 4-12.
- Lados Mihály [2009]: A településfejlesztés finanszírozási rendszere, pénzügyi szabályozása. In.: Lengyel Imre–Rechnitzer János (szerk.): A regionális tudomány két évtizede Magyarországon. Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 376-419.
- Pintér Róbert [2000]: A globális információs társadalom: Castells – The Information Age. kézirat, Budapest
- Rechnitzer János–Smahó Melinda [2011]: Területi politika. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Saskia Sassen [1994]: Cities in a World Economy. Pine Forge Press, California
- Dr. Szirmai Viktória [2004]: Globalizáció és a nagyvárosi tér társadalmi szerkezete. Szociológiai Szemle, 2004/4. pp 3-24.
- Dr. Szirmai Viktória (szerk.) [2009]: A várostérségi versenyképesség társadalmi tényezői. Hogyan lehetnek a magyar nagyvárostérségek versenyképesebbek? Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs
- Tosics Iván (szerk.) [1998]: Szuburbanizációs tendenciák és településfejlesztési stratégiák Budapesten és agglomerációjában. Kézirat, Városkutatás Kft, Budapest
- Tosics Iván–Gerőházi Éva–Zsámboki Katalin [2000]: A szuburbanizáció regionális programja. Szuburbanizációs tendenciák Magyarország Központi Régiójában. Kézirat, Városkutatás Kft, Budapest
- Tosics Iván–Ravetz Joe [2011]: Managing growth. In.: A. Piore–J. Ravetz–I. Tosics (szerk): Peri-urbanisation in Europe. PLUREL Consortium, Copenhagen, pp. 80-87.

5. A TÉMAKÖRREL KAPCSOLATOS SAJÁT PUBLIKÁCIÓK ÉS KONFERENCIA ELŐADÁSOK

PUBLIKÁCIÓK

Gergely Júlia [megjelenés alatt]: Településvezetés és szuburbanizáció. Tér és Társadalom, várhatóan: 2014/4.

Gergely Júlia [2009]: Széthúzó falvak, egységes városok? Tér és Társadalom, XXIII. évf. 2009/3. pp. 111-125.

Gergely Júlia [2009]: Iskolai szegregáció – másképpen. Educatio, XVIII. évf. 4. 2009 – tél, pp. 524-529.

Gergely Júlia [2009]: A lakóhelyi szegregáció mérési lehetősége a budapesti agglomerációban. Kötő-jelek 2008, pp. 95-114.

Gergely Júlia [2008]: A beilleszkedési törekvések hiánya és annak következményei a budapesti agglomerációban. Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Philosophica, konferencia különszám, pp. 199-215.

Gergely Júlia – Kovács Réka – Szebeny Judit – Udvarnoky Virág [2001]: Városrehabilitáció – Tompa utca és környéke. SzocHáló, Társadalomtudomány Online, 11 oldal.

Gergely Júlia – Szebeny Judit [2000]: Társasházak felújítása. SzocHáló, Társadalomtudomány Online, 13 oldal.

KONFERENCIA ELŐADÁSOK

Gergely Júlia [2008]: A beilleszkedési törekvések hiánya és annak következményei a budapesti agglomerációban. Előadás az MTA és a Miskolci Egyetem által rendezett „Kívülállás és Beilleszkedés” című konferencián, 2008. november 13.